

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเพณีการตายมีความสำคัญต่อมนุษยชาติทุกภาษาที่ถือกำเนิดเกิดมาในโลกเพราะต้องเกิดแก่เจ็บและตาย. ในที่สุดซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติของสรรพสัตว์แต่มนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลายเพราะมีวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ มากมายมีการพัฒนาเกิดขึ้นโดยเฉพาะพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายมีพิธีกรรมการปฏิบัติที่แตกต่างกันเนื่องจากมีพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายจากประเพณีการนับถือและความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา มีความแตกต่างกันจนบางที่ไม่รู้จะทำอะไรเกี่ยวกับพิธีกรรมการตายจะปฏิบัติอย่างไรให้ถูกต้องต่อชีวิตและความตาย^๑

ประเพณีการตายของภาคอีสานเป็นวัฒนธรรมที่น่าสนใจโดยเหตุที่ได้พิจารณาเห็นประโยชน์ที่อำนวยให้แก่ผู้มรณกรรมไปแล้วแม้ผู้หนึ่งได้พราจากโลกไปแล้วมนุษย์ผู้มีชีวิตอยู่ก็หาได้ลืมไม่ยังระลึกถึงทำพิธีนำส่งบุญกุศลให้น้ำใจอันดีงามเช่นนี้ได้มีปรากฏในชนชาวอีสานย่อมเห็นได้ว่ามีความมุ่งหวังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันคือปรารถนาให้ผู้มรณะได้รับความสุขยิ่งขึ้นไปประเพณีในการทำศพยังเป็นเครื่องนึกคิดให้ผู้มีวิจรรย์ปัญญาได้หยาบยกขึ้นไตร่ตรองให้ปลงเห็นสภาวะธรรมที่แท้จริงเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจแก่ผู้ที่มิวเมาอยู่ในชีวิตทรัพย์สินสมบัติสามีภรรยาบุตรธิดาตลอดจนมัวเมาอยู่ในโลกอยู่ในความไม่มีโรคความไม่ประมาทในชีวิต โดยเฉพาะประเพณีการทำศพของชาวอีสานมีคตินิยมข้อคิดมากมายที่น่าสนใจ^๒

คตินิยมเป็นข้อคิดคติเตือนใจที่เป็นหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตมีสอดแทรกอยู่ในประเพณีการจัดงานศพมากมาย เช่น คตินิยมจากการไม่หลงทำกาลกิริยา (ไม่หลงตาย) คตินิยมจากความไม่ประมาท คตินิยมจากการเกิดใหม่ในโลกหน้า คตินิยมจากหลักไตรลักษณ์คตินิยมจากการอุทิศส่วนกุศล คตินิยมจากอริยทรัพย์ คตินิยมจากชั้น ๕ และคตินิยมจากความกตัญญู เป็นต้น

คตินิยมเป็นภูมิปัญญาคนอีสานซึ่งในอดีตผู้เฒ่าผู้แก่จะมีวิธีในการสอนลูกหลานที่ได้ประมวลมาจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อใช้ในการสอนให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาและเป็นแนวทางในการนำไปประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบแห่งความดี

ความตายนั่นจะเกิดขึ้นเมื่อไรก็ได้ ไม่มีใครกำหนดวันตายของตนเองหรือหยั่งรู้วันตายได้เมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะต้องมีการจัดการเกี่ยวกับผู้ตาย หรือศพ หรือผี เพราะถือว่าการตายเป็นเรื่องอัปมงคล เป็นเสนียดจัญไร จะต้องทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อป้องกันมิให้ผีร้ายกลับมาทำอันตรายหลอกลอนผู้คนได้ หรืออาจจะเป็นการแสดงความนับถือ ความรักความห่วงหาอาลัยต่อผู้ตายด้วย

^๑ ชู. เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๐๑-๑๐๐๓/๓๙๗.

^๒ ธีรานันท์. การตายและพิธีการทำบุญศพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

ขั้นตอนต่าง ๆ และจากประสบการณ์ของผู้ที่ปรากฏออกมาในรูปคติธรรม สุภาสิต คำพึงเพย คะลำตลอดถึงสำนวนโวหารและคติชาวบ้านเป็นต้น^๓

ในสมัยพุทธกาลเราจะพบว่าเมื่อมีการตายเกิดขึ้นก็จะมีจัดการศพอยู่หลายวิธีได้แก่การนำศพไปทิ้งไว้ที่ป่าช้าดังปรากฏในพุทธพจน์ว่า “สัตว์ย่อมเกิดและตายบ่อยๆบุคคลทั้งหลายย่อมนำซากศพไปป่าช้าบ่อยๆ”^๔ “ภิกษุเห็นซากศพที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าซึ่งตายแล้ววันตายแล้ว๒วันหรือตายแล้ว๓วันเป็นศพขึ้นอืดศพเขียวคล้ำศพมีน้ำเหลืองเยิ้ม”^๕ การนำขึ้นเชิงตะกองเพื่อเผาให้เป็นเถ้าถ่านกรณีนี้จะพบบ่อยเช่นกรณีของการจัดการพระบรมพระสรีระของพระพุทธองค์หรือที่ปรากฏในเรื่องนางปฐาจาราที่เผาศพบิดามารดาและพี่ชายอันเนื่องมาจากมีฝนตกใหญ่ลมพัดจัดทำให้บ้านพังทับ^๖ การฝังไว้ในป่าช้าดังจะเห็นในกรณีของนางวิสาขาที่ให้ทำการฝังสรีระ(ศพ) ของกุมาริกาที่ทำกาละแล้ว^๗ และการนำไปลอยที่แม่น้ำคงคาซึ่งไม่ว่าจะเป็นการจัดการศพด้วยวิธีการใดก็ตามก็จะพบว่าการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในการจัดการศพอยู่เสมอเช่นกรณีของบิดาที่ฝังศพบุตรชายแล้วให้คนไปส่งข้าวส่งน้ำประจำวันนี่คือประเพณีที่เกี่ยวกับงานศพอย่างหนึ่งและโดยเฉพาะการดำเนินการจัดการถวายพระเพลิงพระบรมพระสรีระของพระพุทธองค์นั้นมีการประกอบพิธีอย่างสมพระเกียรติแต่แฝงไว้ด้วยความเรียบง่ายการจัดงานศพในสมัยพุทธกาลนั้นเน้นความสะดวกและรวดเร็วเนื่องจากเห็นว่าศพของมนุษย์นั้นเป็นเหมือนท่อนไม้ที่ไร้วิญญาณ^๘

ในปัจจุบันคติธรรมหรือภูมิปัญญาของชาวอีสานได้ลบเลือนหายไปและสูญหายไปเป็นจำนวนมากอันเกิดด้วยเหตุหลายประการโดยเฉพาะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนรุ่นใหม่ที่สำคัญไม่มีใครสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเพราะถือว่าเป็นเรื่องไม่จำเป็นคติธรรมมีสืบเนื่องมาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนาแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของชาวอีสานได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนามายาวนานจนทำให้เกิดการปรับตัวเข้าหากันสนองความต้องการความเชื่อถือและข้อปฏิบัติอื่นๆที่มีมาในหมู่ชาวอีสานจนพัฒนาถึงขั้นที่ทำให้เกิดมีระเบียบการปฏิบัติจึงเป็นลักษณะของการดำเนินชีวิตที่ใสสะอาดหาหลักการดำเนินชีวิต

สำหรับชุมชนตำบลกลันตา อำเภอมือบบุรีรัมย์ ประชากรส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติต่อความเชื่อที่มีต่อพระพุทธศาสนาถึงแม้ว่าชุมชนตำบลกลันตา จะมีประชากรหลากหลายเผ่าพันธุ์ได้แก่ลาวส่วยและเขมรแต่ความหลากหลายดังกล่าวต่างก็มีความเชื่อที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเช่นประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตมีการเกิดการตายนั่นถือว่าเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติตามกรอบความเชื่อของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเพณีการตายนั่นชุมชนตำบลกลันตา ได้มีการปฏิบัติตามคติความเชื่อที่แม้จะเป็นไปตามกรอบของพระพุทธศาสนาแต่ก็เป็นพุทธศาสนาแบบชาวบ้านที่แต่ละชนชาติแต่ละพื้นที่ก็จะมีคติธรรมที่มีข้อบ่งชี้เป็นการเฉพาะโดยเฉพาะประเพณี

^๓อดิสร เพ็ญเกษ, “หลักธรรมพระศาสนาเรื่องบุญ - บาป ในผญาอีสาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒.

^๔ส.ส.(บาลี), ๑๕/๖๘๐/๒๑๑.

^๕ม.อ.(ไทย), ๑๔/๑๕๔/๑๙๙.

^๖ส.นิ. (ไทย), ๑๖/๔๓๒/๑๘๐.

^๗ช.ธ. (ไทย), ๒๕/๒๑๓/๙๘.

^๘ม.ม. (ไทย), ๑๒/๕๐๒/๔๔๖.

การจัดงานศพของชนเผ่ากวยหรือส่วยในตำบลกลันตานี้มีขั้นตอนการปฏิบัติต่อกันตายในประเพณีการจัดงานศพที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเช่นก่อนตายญาติผู้ป่วยจะนิมนต์พระไปสวดต่ออายุให้เพื่อให้ผู้ป่วยได้รับกุศลแม้เมื่อตายแล้วก็มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมหลายอย่างมีการมัดตราสังข์(มัดสามเปลาะ)การแต่งตัวให้ศพรวมถึงพิธีกรรมที่เกี่ยวกับประเพณีการจัดงานศพเช่นการเป็นเจ้าภาพในการสวดอภิธรรมการจูงศพ เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยได้ตระหนักความสำคัญในฐานะเป็นพระสงฆ์ซึ่งมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานบำเพ็ญกุศลศพเพื่อให้ทราบถึงคติธรรมและสาระของการจัดการเกี่ยวกับงานศพของผู้ตายตามคติความเชื่อในชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ อันมีพื้นฐานมาจากความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่ได้สอดแทรกเอาไว้เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังในสังคมได้ยึดเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติได้ถูกต้องใช้เป็นหลักดำรงชีวิตที่มีหลักธรรมเป็นกรอบประเพณีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒. เพื่อศึกษาการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
- ๑.๒.๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑. เพื่อต้องการทราบการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒. เพื่อต้องการทราบการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓. เพื่อต้องการทราบอะไรคือคติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) มุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารอ้างอิง และข้อมูลภาคสนาม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยดังนี้

- ๑.๔.๑. ขอบเขตด้านเอกสาร
 - ๑.๔.๑.๑. ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิที่คือพระไตรปิฎก
 - ๑.๔.๑.๒. ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิคืออรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกา ปกรณวิเสสเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๑.๔.๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา
 - ๑.๔.๒.๑. ศึกษาการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
 - ๑.๔.๒.๒. ศึกษาการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์

จังหวัดบุรีรัมย์และศึกษาคติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันทา อำเภอมือเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๔.๓.ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในชุมชนตำบลกลันทา อำเภอมือเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์มีประชากรชาวพื้นบ้านเป็นทั้งชาวทวายหรือส่วย เขมร ลาว ไทยผสม โดยใช้ภาษาอีสานเป็นภาษากลางในการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่(ภาษาพื้นบ้าน) จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน ซึ่งมีการคัดเลือกบุคคลที่เป็นพระภิกษุ นักปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ มัคคนายก และผู้นำชุมชนรวม ๒๐ คนประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างคือ

๑. พระภิกษุ ๑ รูป/คน
๒. ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนตำบลกลันทา๗คน
๓. สัปเหร่อ๔คน
๔. มัคคนายก๕คน
๕. ผู้นำชุมชน๓คน

๑.๕.ค่านิยมศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คติธรรม หมายถึง ข้อคิด คติเตือนใจ แบบอย่าง ที่เป็นหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลักความจริงของชีวิต

การบำเพ็ญกุศลศพ หมายถึง การจัดการที่เกี่ยวกับการตาย เป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อกำจัดศพและอุทิศผลกุศลให้แก่ผู้ตายในโอกาสการเสียชีวิตของบุคคลชุมชนตำบลกลันทา อำเภอมือเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

ประเพณี หมายถึง จารีตปฏิบัติที่นำสืบทอดกันมาด้วยความเห็นร่วมกันว่าเป็นสิ่งดีงามสำหรับชุมชนตำบลกลันทา อำเภอมือเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พุทธทาสภิกขุ ได้จำแนกความความตายเอาไว้ในหนังสือเรื่อง “ปริญาจากสวนโมกข์” ไว้ว่า ความตายนั้นแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท โดยเปรียบเทียบความตายเหมือนกับ หนามยอก ก็เอาหนามบ่งคือ ๑) ความตายทางภาษาคนเหมือนกับหนามยอก หมายถึง การตายทางร่างกายนี้ เมื่อคนหมดลมหายใจ เคลื่อนไหวไม่ได้ เพราะร่างกายโดยรวมทั้งหมด ระบบทั้งหมดไม่ทำงานการแตกดับของร่างกาย แล้วเข้าโลงนำไปเผาไปฝังเรียกว่าเป็นการตายทางภาษาคน หรือเป็นการตายภาษารูปธรรม ๒) ความตายทางภาษาธรรมเหมือนกับเครื่องบ่งหนาม หมายถึง ความสลายแห่งความรู้สึกที่กล่าวมาแล้ว คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นว่าตัวฉัน ตัวกู นั้นแหละ มันสลายลงไปในนี้เรียกว่าความตายในภาษาธรรมะ หรือความตายของความง่ ความตายของความยึดมั่นว่า ตัวกู-ว่าของกู ให้ความง่มันตายไปเสีย ให้ความยึดมั่นถือนั่นมันตายไปเสีย ให้ตัวกูตายไปเสีย^๔

^๔พุทธทาสภิกขุ, ปริญาจากสวนโมกข์, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ธรรมสภา,มปป).หน้า๑๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความตายไว้ในหนังสือคู่มือชีวิตไว้ว่าความตาย การปฏิบัติต่อชีวิตในขณะที่ยังไม่ตายให้ถึงจุดมุ่งหมายของชีวิตและการอยู่เหนือความตายเป็นความจริงอย่างหนึ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเผชิญ เมื่อจะต้องเผชิญอยู่แล้วก็ควรรู้จักปฏิบัติต่อมันอย่างถูกต้องให้เกิดผลดีมากที่สุด และเกิดโทษน้อยที่สุด ดังนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักระลึกถึงความตาย หลักธรรมที่มากับเรื่องนี้ มีทั้งคำสอนสำหรับผู้มองแบบที่หนึ่ง ซึ่งเห็นไปสู่ความรู้สึกที่ตึงตังเป็นประโยชน์และมีทั้งคำสอนที่ชักนำไปสู่การมองแบบที่สอง ที่จะให้เกิดปัญญาซึ่งทำจิตใจให้เป็นอิสระ บรรลุสันติสุขได้โดยสมบูรณ์ การรู้จักระลึกถึงและพิจารณาความตายให้เกิดผลดีนี้เรียกว่ามรณสติ มีแนววิธีและผลปฏิบัติโดยสรุป ๔ แบบคือในระดับของการมองแบบอย่างใดหนึ่ง ๑) ให้เห็นความจริงว่าชีวิตของมนุษย์ นอกจากสั้น ไม่ยืนยาวแล้ว ยังไม่มีกำหนดแน่นอนอีกด้วยอย่างที่ว่า จะตายวันตายพรุ่งไม่รู้ ที่ทำให้เห็นคุณค่าของเวลาแล้วเกิด ความไม่ประมาท กระตือรือร้นเร่งทำกิจหน้าที่ บำเพ็ญคุณความดี และฝึกฝนพัฒนาตนในทุกทางให้ชีวิตเป็นอยู่อย่างมีค่า และเข้าถึงจุดหมายที่ประเสริฐ ๒) ให้รู้จักเท่าทันความจริงว่า ทรัพย์เงินทอง โภคทรัพย์ ตลอดจนบุคคลที่เป็นที่รักใคร่ยึดถือครอบครองอยู่นั้น หาใช่เป็นของตนแท้จริงไม่ ไม่สามารถป้องกันความตายได้ และตายไปก็เอาไปไม่ได้ มีไว้สำหรับใช้บริโภคหรือสัมพันธ์กันในโลกนี้เท่านั้น ๓) ให้ตระหนักในความจริงว่า ทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง มีแต่กรรมเท่านั้นที่เป็นของตน เป็นสมบัติติดตัวที่แท้จริง ซึ่งจะตามตนไป และตนก็จะต้องไปตามกรรม เมื่อรู้อย่างนี้แล้วก็จะได้เลิกละและหลีกเว้นกรรมชั่ว ทำแต่กรรมดี ตลอดจนนำทรัพย์สมบัติมาใช้ บำเพ็ญความดี ทำการต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ ๔) ให้ระลึกถึงหลักธรรมคำสอนว่า ทุกคนหวาดหวั่นต่อการถูกทำร้าย ทุกคนกลัวต่อความตาย ชีวิตเป็นที่รักของทุกคน เราฉันใด เขาฉันนั้น นึกถึงอกเขาอกเราไม่ควรฆ่าฟันบั่นรอน การระลึกได้แบบนี้ จะทำให้เห็นอกเห็นใจกัน ไม่เบียดเบียนกัน หันมาช่วยเหลือสงเคราะห์กัน อยู่ร่วมกันและปฏิบัติต่อกันด้วยดี ถึงขั้นที่ว่า ทำกับเขาเหมือนที่คิดจะทำให้แก่ตัวเราเอง หรือทำต่อคนอื่นเหมือนที่อยากให้เราทำต่อเรา ซึ่งจะเป็นการช่วยกันสร้างสรรค์โลกหรือสังคมแห่งสันติสุข^{๑๑}

พระเดชเจ้า เมธังกร ได้แสดงทัศนะไว้ในเรื่อง “ความตายในทัศนะของพุทธศาสนิกชน” ไว้ว่าความตายทางภาษาธรรมแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ ตายจากความดีและตายจากความชั่ว ถ้าคนเราตายจากความดีเป็นความตายทั้งเป็น ถึงยังมีชีวิตอยู่ก็ร้อนนอนทุกข์ ถูกคนสาปแช่งไม่น่าภาคภูมิใจ แต่การตายชนิดหนึ่ง คือ การตายจากความชั่ว ตายจากการหลงติดยึดถือว่า เป็นตัวของตนอันนี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ น่าฝึกฝน น่ากระทำ เพราะทำให้เราหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งหลาย^{๑๒}

พระมหาสุพัฒน์ อานนท์จารย ได้ศึกษาปริศนาธรรมต่าง ๆ เห็นว่าคนอีสานเชื่อในเรื่องเวรกรรมในการกระทำของบุคคล คือเชื่อว่าใครทำกรรมดี ย่อมได้ผลคือความสุขความเจริญ ตรงกันข้ามกับบุคคลใดทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลคือความทุกข์ความเดือดร้อน ความเชื่อทั้งหลายนี้สืบเนื่องมาจากอิทธิพลทางศาสนา ปริศนาเป็นธรรมะโดยตรง และมีข้อเชิงเปรียบเทียบกับสรรพสิ่งภายนอกที่เป็นธรรมมองเห็นด้วยตา ปริศนาธรรมเรื่องการตีฆ้อง ๓ ครั้ง หลังผู้ป่วยตายแน่นอน แต่ปัจจุบันใช้ปี่นึ่ง

^{๑๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *คู่มือชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๑) หน้า ๒๒๕-๒๒๙.

^{๑๒}พระเดชเจ้า เมธังกร, *ความตายในทัศนะของพุทธศาสนิกชน*, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลมสิมทอง, ๒๕๔๔), หน้า ๙.

ขึ้นฟ้า ๓ นัด ซึ่งอันที่จริงไม่ถูกต้อง เพราะปืนเป็นอาวุธสำหรับเข่นฆ่า ไม่ใช่สัญญาณแห่งเทพเจ้าเหล่า เทวดา ปรีศนาธรรมการตีฆ้อง ๓ ครั้ง หมายถึง ครั้งที่ ๑ หมายถึง พระพุทธรูปครั้งที่ ๒ หมายถึงพระธรรม ครั้งที่ ๓ หมายถึงพระสงฆ์ การตีฆ้องเป็นสัญญาณแห่งบุญกุศลกล่าวคือ เวลาปฏิบัติงานบุญงานกุศล จะนิยมตีฆ้อง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตือนสติคนที่ยังไม่ตายให้รู้จักพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นเนื่อานแห่งบุญกุศล ควรบำเพ็ญเอาไว้เมื่อตายไปแล้วไม่สามารถที่จะกระทำได้อ^{๑๒}

๑.๖.๒.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อดิศร เพียงเกษได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “หลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรื่องบุญ - บาป ที่ปรากฏในพญาวีธาน” พบว่า คนอีสานมีความเชื่อเป็นพันธะจริยธรรม อันได้แก่เรื่องความกลัวในเรื่อง ผลกรรม คือ บุญบาป จึงเป็นเหตุที่ต้องเลือกทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อช่วยให้ผู้กระทำรอดพ้นจากผลร้ายของบาป และพยายามทำความดี คือ บุญกุศลเพื่อจะได้รับผลนั้นหลังธรรมที่ปรากฏอยู่ในพญาที่ อิทธิพลทางคำสอนมาจากพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญแม้ว่าจะมีบางอย่างที่ยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมแต่เป็นการประยุกต์ประสมประสานให้สอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นเอง^{๑๓}

สุทาบ เขมปณโณได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญาไทยใน ด้านสังคมการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและวัฒนธรรม” พบว่า ปรีศนาธรรมในวิถีชีวิตของชาวอีสาน ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ยึดถือปฏิบัติ ซึ่งมีรูปแบบออกมาจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากได้มีการจดจำเล่าต่อ รวมทั้งมีการบันทึกถ่ายทอดให้กับลูกหลานให้ได้ศึกษา เพื่อใช้เป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติตาม ปรีศนาธรรมเป็นคำสอนที่นักปราชญ์ราชบัณฑิตต่าง ๆ ได้ให้แนวคิดคติธรรมคำสอนที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติ มีปรีศนาธรรมที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และมีการประยุกต์เพิ่มเติมจากปราชญ์อีกหลายรุ่น เพื่อปรับประยุกต์มาใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับงานต่างๆ ทั้งที่เป็นงานมงคล และงานอวมงคล งานมงคลเช่นงานขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลสมรส เป็นต้น ส่วนงาน อวมงคล เช่น งานประเพณีเกี่ยวกับการตาย งานทำบุญอุทิศ^{๑๔}

ปรางทอง ดิวังษ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบประเพณีงานศพของชาวไทยเรณูนครอำเภอรณูนคร จังหวัดนครพนม” พบว่า รูปแบบประเพณีงานศพของชาวไทยเรณูนครมี ๒แบบ คือ คนตายปกติและคนตายผิดปกติ และมี ๒ ขั้นตอนคือ ตายและหลังตาย มีขั้นตอนคือ การแจ้งข่าว การอาบน้ำศพ แต่งตัวศพ เขียนหนังสือป้อนปาก การมัดสามย่าน การกางมุ้งครอบ น้ำศพเข้าโลง จัดพิธีในบ้าน ยกศพออกจากเรือน เคลื่อนศพและแห่ศพออกจากบ้าน การเผาศพ การเก็บกระดูก และการแจกข้าว ส่วนคนตายผิดปกติจะไม่ทำพิธีเผาศพใช้วิธีการฝังแทน ในด้านความเชื่อที่ปรากฏในงานศพคือ ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุ บุคคล เวลา และสถานที่ และสิ่งเหนือธรรมชาติปัจจุบันมีการ

^{๑๒} สุพัฒน์อนันต์จารย์, ปรีศนาธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๔.

^{๑๓} อดิศรเพียงเกษ, “หลักธรรมพระพุทธศาสนาเรื่องบุญ-บาปในพญาวีธาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ก-ข.

^{๑๔} สุทาบ เขมปณโณ, “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อภูมิปัญญา ไทยในด้านสังคมการเมืองการปกครองเศรษฐกิจและวัฒนธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ก-ข.

ปรับเปลี่ยนเฉพาะบางส่วนมีการนำเอาวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้ามาผสมผสาน เช่นการเพิ่มพิธีการรดน้ำศพ^{๑๕}

ณัฐยา วาสิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความหมายของความตาย: การตีความตามพุทธปรัชญา” พบว่า หากมนุษย์รู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริงหรือความหมายในแง่อภิปรัชญาของความตายว่าเป็นอาการของการดับลง เป็นภาวะที่มีอยู่จริง ความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติของชีวิต ความตายก็ไม่ใช่สิ่งที่น่ากลัวสำหรับมนุษย์คนนั้น ความตายตามความหมายของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นเพียงการแตกดับครั้งหนึ่ง ๆ ในทุกปัจจุบันขณะของชั้น ๕ สืบต่อกันไปเรียกว่า ขณิกมรณะ จนถึงที่สุดแห่งการแตกดับลงของรูปนามในชาติหนึ่งๆ แห่งอายุขัย เรียกว่า การขาดสิ้นแห่งชีวิตินทรีย์ トラบเท่าที่มนุษย์ยังมีวิชชาตณหา อุปาทาน ชีวิตก็ยังคงปฏิสนธิคือเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ ตามสภาพแห่งกรรม ความตายจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงช่วงหนึ่งของกระแสชีวิตที่หมุนเวียนอยู่ในสังสารวัฏตามเหตุปัจจัยทั้งหลายของสัตว์โลกที่ได้สร้างมา หากมนุษย์ผู้ใดสามารถกำจัดกิเลสอันเป็นเหตุปัจจัยให้เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏได้หมดสิ้น เมื่อนั้นการเกิดตายในสังสารวัฏก็เป็นอันจบสิ้น พุทธปรัชญาเถรวาทได้ใช้ประโยชน์จากความตายด้วยวิธีที่เรียกว่า มรณสติ คือการมีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอให้เกิดผลการปฏิบัติเชิงจริยธรรม เนื่องจากความตายเป็นสภาวะสากลของมนุษย์ การเจริญมรณสติจะช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้สึถึงความเป็นเพื่อนร่วมสภาวะเดียวกันกับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ย่อมก่อให้เกิดความเมตตาเอื้ออารีต่อกัน^{๑๖}

พระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ : ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร” พบว่ามีปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุงซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมไว้เป็นพิธีกรรมที่คล้ายกับพิธีกรรมงานศพทั่วไป โดยมีเรื่องที่น่าสนใจคือการนำนามพุทธานุภาพมารองพื้นโลงก่อนนำศพใส่โลงและการเรียกดวงวิญญาณ หากผู้ตายนั้นตายอย่างไม่ปกติ(ตายโหง) ประกอบกับบทสวดภาณนที่ให้อธิษฐานให้ขอคิดหลักปฏิบัติในลักษณะเชิงศึกษาคุณค่าที่ได้จากปริศนาธรรมในงานศพเป็นการอธิบายความเป็นจริงของชีวิตตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาในเรื่องของกฎแห่งกรรมเช่นคนที่ทำดีก่อนตายเมื่อตายแล้วก็มีญาติมิตรทำพิธีศพให้อย่างสมเกียรติและมีพิธีกรรมอีกมากมายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติหรือคติที่ดีตามความดีที่ผู้ตายได้ทำไว้ก่อนตายและเพื่อทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนแน่นแฟ้นมั่นคงยิ่งขึ้นต่างก็ได้คบหาสมาคมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเนื่องจากญาติมิตรที่มาร่วมงานศพนั้นจะทำให้เจ้าภาพอบอุ่นไม่ว่าร้อนไม่ว่าหนาวเดียวดายรู้สึกสำนึกในบุญคุณที่ญาติมิตรมาให้กำลังใจในยามทุกข์และเมื่อถึงคราวที่คนอื่นประสบเหตุการณ์เช่นนี้บ้างเราเองก็ต้องตอบแทนความมีไมตรีจิตในทำนองเดียวกัน^{๑๗}

^{๑๕}ปรางทองดีวงศ์, “รูปแบบประเพณีงานศพของชาวผู้ไทยเรณูนครอำเภอรณูนครจังหวัดนครพนม”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๔), ก-ข.

^{๑๖}ณัฐยา วาสิน, “ความหมายของความตายการตีความตามพุทธปรัชญา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ก-ข.

^{๑๗}พระสมุห์มงคล เกสโร (ติมาก), “ศึกษาปริศนาธรรมจากพิธีกรรมงานศพ: ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีกรรมงานศพในอำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก-ข.

พระอนุชิต ปทุมวณโณ (หวังวนรัตน์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนาตั้งเดิมของเผ่าม้ง” พบว่า ชาวม้งมีความเชื่อว่า หลังตายแล้ววิญญาณออกจากร่างกายเดินทางไปพบวิญญาณบรรพบุรุษในปรโลก และกลับมาเกิดใหม่อีกสภาพชีวิตหลังความตาย มีแต่ความหิวโหย ทุกข์ทรมาน ยากลำบาก มีอุปสรรคขวางกั้น กลัววิญญาณคนตายจะลำบากไม่สามารถไปพบวิญญาณบรรพบุรุษได้ จึงมีการปฏิบัติต่อคนตายแบบมีขั้นตอนที่ซับซ้อนละเอียด แต่ละขั้นตอนมีความหมายที่สำคัญต่อวิญญาณคนตาย การปฏิบัติต่อคนตายยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว วงศ์ตระกูล ให้เกิดความสามัคคีอีกด้วยปัจจุบันในสังคมยุคใหม่ เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ส่งผลให้การปฏิบัติต่อคนตายแบบดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการไปตามกระแสยุคใหม่ ชาวม้งบางตระกูลหันไปนับถือศาสนาอื่น เช่น คริสต์ศาสนา พุทธศาสนา ทำให้มีทัศนคติต่อความตาย และรูปแบบการปฏิบัติต่อคนตายแบบใหม่เข้ามามีผลผสาน ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ต่อคนตายแบบใหม่เข้ามาผสมผสานกัน ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคมด้านความเชื่อทางศาสนา และวัฒนธรรมของชาวม้งใหม่เกิดขึ้น^{๑๘}

พระครูกัลยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์” ได้อ้างถึงท่านพุทธทาสภิกขุ ปรากฏทางพุทธศาสนาด้วยการแสดงทัศนะเกี่ยวกับการตายไว้ว่า การตายเป็นหน้าที่ของสังขารสังขาร คือ สิ่งปรุงแต่งจากเหตุจากปัจจัยเมื่อเหตุปัจจัยบางส่วนหยุดปรุงแต่งมันก็มีการตายบางส่วนปรากฏออกมา สำหรับสังขารส่วนนั้นจึงถือว่าการตายเป็นหน้าที่ของสังขารหรือสังขารมีหน้าที่ที่จะต้องตาย หรือ “การตายคือ หมดดี หมดสงบสุข หมดความประเสริฐ หมดอะไร ฯลฯ นี่เรียกว่าตาย ตายในภาษาธรรมซึ่งเราตายติดกันทุก ๆ วัน ทุก ๆ คืนก็ว่าได้ คือการตายตามภาษาธรรมนี้ เพราะมีความหนักอกหนักใจเราร้อนอยู่เสมอเป็นห่วงวิตกกังวลอยู่เสมอ ยิ่งฉลาดมาก ยิ่งตายได้ลึกซึ้งกว่าตายได้อย่างที่เรียกว่าพิเศษกว่าคนโง่^{๑๙}

สรุป

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าเรื่องการเกิดและการตาย มีความสำคัญมากมีหลักธรรมที่สำคัญ เช่น กฎอภิปัจจยตา นั่นคือ กฎแห่งการอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัยต่างๆ ทำนองว่า เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ฯลฯ ส่วนหลักแห่งไตรลักษณ์ ที่ว่าด้วยความเปลี่ยนแปลงนั้น เราต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นไปได้อย่างไร สองทางเสมอ คือ อาจจะเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้นหรือเสื่อมลงก็ได้มองให้ทะลุว่า ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลง คือ มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่และดับไปเป็นธรรมดา นั้น จะทำให้เราตั้งอยู่ในความไม่

^{๑๘}พระอนุชิต ปทุมวณโณ (หวังวนรัตน์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนาตั้งเดิมของเผ่าม้ง”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก-ข.

^{๑๙}พระครูกัลยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ) การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ: กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอสรีนคร จังหวัดสุรินทร์ วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗.

ประมาท ด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องนี้ เราจะได้เตือนตนให้เร่งทำสิ่งที่ดีที่ควรทำเราจะเข้าใจชีวิตและความตายในทัศนะของพุทธศาสนาได้ชัดขึ้น ถ้าเริ่มต้นจากเรื่องของ อิทัปปัจจยตา (ปฏิเสธสมุพบาท) และ ไตรลักษณ์ อิทัปปัจจยตา คือ กฎแห่งการเกิดและการดับของสิ่งทั้งหลายที่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย เพราะมีเหตุปัจจัยให้เกิด ชีวิตจึงมีได้ เพราะเหตุปัจจัยดับไป ชีวิตจึงดับ (ตาย) เหตุปัจจัยที่ใกล้ชิดของชีวิตก็คือ เรื่องของ ชันธ์ ๕ ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้แก่เรื่องของสิ่งที่เป็นรูปธรรม และสิ่งที่เป็นนามธรรม หรือที่เราเข้าใจกันง่ายๆ ว่า กายกับจิต ส่วนประกอบเหล่านี้เอง แต่ละอย่างก็มีเหตุปัจจัยอันเป็นที่มาของมันอีกทีหนึ่ง ชีวิตเป็นกระบวนการที่ส่วนต่างๆ มาสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกัน ถ้าส่วนหนึ่งหรือหลายส่วนที่มาประกอบกันเข้านั้นหายไป สิ่งที่ยังอาศัยส่วนเหล่านั้นเป็นอยู่ ก็หายไปด้วย (ในภาษาทางพุทธศาสนา คือ “ดับไป”) ชีวิตและความตายก็เป็นเช่นนั้น

มนุษย์ซึ่งได้รับหลักธรรมคำสอนจากพระพุทธศาสนา และคติธรรมคำสอนจากบรรพบุรุษมาเป็แนวทางในการวางพื้นฐานทางความคิดมีจรรยา ศีลธรรมอันดีงามทำความเข้าใจถึงกฎแห่งกรรมและสังสารวัฏเพื่อดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม จาริต ประเพณี ทำชีวิตที่เป็อยู่ในปัจจุบันมีคุณค่า และมีความหมายเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอย่างแท้จริง และทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มกำลังความสามารถ ไม่ปล่อยชีวิตให้ไร้คุณค่าที่สำคัญใช้เป็นแนวทางไปปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาความตายเป็นความจริงที่มนุษย์ทุกคนจะต้องเผชิญ ควรรู้จักปฏิบัติอย่างถูกต้อง ให้เกิดผลดีมากที่สุด และเกิดโทษน้อยที่สุดพระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จักระลึกถึงความตาย การรู้จักระลึกถึงความตายให้เกิดผลดีนี้เรียกว่ามรณสติ การเจริญมรณสติช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้สึกลึกถึงความเป็นเพื่อนร่วมสภาวะเดียวกันกับเพื่อนมนุษย์คนอื่น ย่อมก่อให้เกิดความเมตตาเอื้ออารีต่อกันคุณค่าที่ได้จากคติธรรมในการบำเพ็ญกุศลศพละเป็นการอธิบายความจริงของชีวิตตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาในเรื่องของกฎแห่งกรรมและมีพิธีกรรมอีกมากมายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้ไปสู่สุคติหรือคติที่ดีตามความดีที่ผู้ตายได้ทำไว้ก่อนตายและเพื่อทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนเข้มแข็ง มันคงยิ่งขึ้น

๑.๗.วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้ข้อมูลทั้งจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามมีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

(๑)รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยแบ่งเป็น :

๑.๑) ข้อมูลปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎก และอรรถกถา

๑.๒) ข้อมูลปฐมภูมิ คือหนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒)รวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยแบ่งเป็น : วิธีการเพื่อเข้าถึงข้อมูลตามขั้นตอน

ดังนี้

ก) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์โดยการสัมภาษณ์ พระภิกษุ ปราชญ์ชาวบ้าน สัปเหร่อ มัคทายก และผู้นำชุมชน รวม ๒๐ คน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนตำบลกลันทา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ดังนี้

๑. พระภิกษุ ๑ รูป/คน
๒. ประชาชนชาวบ้านในชุมชนตำบลกลันตา ๗ คน
๓. สัปเหร่อ ๔ คน
๔. มัคคนายก ๕ คน
๕. ผู้นำชุมชน ๓ คน

ข) ข้อมูลจากการสังเกตในพื้นที่เป้าหมาย เป็นการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการจัดงานศพของประชาชนในชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์แล้ว

ค) ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม เป็นการจัดกลุ่มสนทนาเพื่อหาคำตอบในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

ง) เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูลในการวิจัย คือ กล้องถ่ายภาพ โทรศัพท์ (แปลภาษา) ยานพาหนะ เป็นต้น

๒ ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้ข้อมูลทั้งจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากภาคสนามแล้วนำไปจำแนกแยกแยะเป็นประเด็น ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์ ดังนี้

๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ หุติยาภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่จะทำการศึกษาวิจัย รวมถึงข้อมูลภาคสนาม

๒) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์ ไปศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ

๓) สรุปผล และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

๑.๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑. ได้ทราบการบำเพ็ญกุศลศพในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๑.๘.๒. ได้ทราบการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๘.๓. ได้ทราบคติธรรมจากประเพณีการบำเพ็ญกุศลศพของชุมชนตำบลกลันตา อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์